

**TURIZM SOHASINI RIVOJLANTRISHDA SOLIQ IMTIYOZLARIDAN
FOYDALANISH MASALALARI**

Xamrayeva Shaxnoza Usmanovna
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: O‘zbekiston Respublikasida mustaqilligimizning ilk kunlaridanoq turizm sohasini davlat tomonidan qo‘llab – quvvatlash, mazkur soha bilan shug‘ullanuvchi korxonalariga imtiyozlar yaratib berish, shuningdek, turizm sohasi uchun infratuzilmani shakllantirish borasidagi ishlar jadal sur‘atlar bilan davom ettirilmoqda. Xususan, soliq imtiyozlarini joriy etish orqali imtiyozlarning soliq to‘lovchining moliyaviy faoliyatiga ta‘sirini tahlil qilish hamda samarasiz va maqsadsiz berilgan soliq hamda bojxona imtiyozlarini bekor qilish bo‘yicha bir qancha me‘yoriy-huquqiy hujjatlar tasdiqlanishi, shu jumladan Soliq kodeksining tegishli moddalariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 2 dekabrda “O‘zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta‘minlash choratadbirlari to‘g‘risida”gi PF–4861-son Farmoni bilan turizm milliy iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida belgilangandan keyin o‘tgan davr mobaynida sohasini rivojlantirish bo‘yicha tizimli islohotlar olib borilmoqda¹.

Shundan kelib chiqqan holda, 2016 yil dekabrda 2020 yilning boshiga, ya‘ni koronavirus pandemiyasiga qadar mazkur sohani rivojlanishini jadallashtirish, xususan soha sub’ektlariga bo‘lgan soliq yukni kamaytirish va ularni turizm sohasidagi tegishli yo‘nalishdagi faoliyatini rag‘batlantirish maqsadida ulariga jami 11 turdagi soliq imtiyozlari taqdim etildi. Biroq, soliq imtiyozlarini berish berish va ularning samaradorligini doimiy baholab borishning aniq uslubiyati va mexanizmi yo‘qligi sababli soliq imtiyozlarini berishning maqsadga muvofiqligi va ularning natijadorligi bo‘yicha aniq xulosaga kelishda qiyinchilik tug‘diradi.

Bu borada, mamlakat Prezidenti tomonidan ta‘kidlanganidek, hozirgi vaqtda soliq imtiyozlarining samaradorligini baholab borish borasida aniq mezon, mexanizmlar va yagona uslubiyat mavjud emasligi ishbilarmonlik va investitsiyaviy faollikni oshirish, sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga to‘sqinlik qilmoqda (Qaror, 2019).

Shularni inobatga olgan holda, ushbu maqolada turizm sohasidagi soliq imtiyozlarining samaradorligi baholandi hamda uni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

¹ Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari (Samarqand viloyati misolida) // I.f.d. diss. – Samarqand: SamISI, 2017. 25-26-b.

2021 yil 31 dekabr gacha bo'lgan davr uchun turoperatorlar, turagentlar va turizm sohasida mehmonxona xizmatlari (joylashtirish xizmatlari) ko'rsatuvchi tadbirkorlik sub'ektlari:

foyda solig'ini belgilangan soliq stavkalariga nisbatan 50 foiz kamaytirilgan soliq stavkalari bo'yicha to'laydi;

ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdoridagi soliq stavkasi bo'yicha to'laydi;

yuridik shaxslarning mol-mulkidan olinadigan soliqni va yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lashdan ozod qilinadi².

Kodeksning 75-moddasiga asosan Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari turistik zonalarda joylashgan alohida sanatoriy-kurort ob'ektlari egallagan yer uchastkalariga nisbatan mol-mulk solig'i va yer solig'ining kamaytirilgan soliq stavkalarini belgilash yoki soliq to'lashdan ozod qilish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yilning 30 aprel kunidagi "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-sonli qarorining 1-bandiga asosan 2022 yil 1 iyundan boshlab «O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!» dasturi doirasida³:

sayohat xarajatlarining bir qismi ish beruvchilarning byudjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan qoplab beriladi. Qarorning 4-bandiga asosan 2022 yil 1 sentyabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasi fuqarolari uchun «O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!» dasturi doirasida respublika hududlari bo'ylab ichki sayohatlarni amalga oshirish xarajatlarining bir qismini qaytarish («Cashback») tartibini joriy etish belgilangan. Xususan:

Sayohat xarajatlarini qaytarish ichki sayohatlarni rejalashtirish va mablag'larni qaytarish hamda «O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!» dasturi doirasida taqdim qilinadigan chegirmalar, tayyor turistik paketlarni mustaqil shakllantirishni nazarda tutuvchi elektron platforma, shu jumladan uning mobil ilovasi (keyingi o'rinlarda — Platforma) orqali amalga oshiriladi;

Sayohat xarajatlarini qaytarish har bir turistga quyidagi miqdorlarda amalga oshiriladi:

aviaqatnov orqali borib-kelish chiptasi narxining 15 foizi, lekin 150 ming so'mdan oshmagan miqdorda;

temir yo'lda yoki avtobusda borib-kelish chiptasi narxining 15 foizi, lekin 80 ming so'mdan oshmagan miqdorda;

joylashtirish vositasida tunab qolish xarajatining 15 foizi, lekin 80 ming so'mdan oshmagan miqdorda;

² Raximov Z.O. Turizm sohasida mehmonxonalar xo'jaligini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari.// Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2021. 212 bet.

³ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: "Adolat", 2020

teatr, muzey, sirk va badiiy galereyalarga har bir tashrif chiptasi narxining 50 foizi, lekin 20 ming soʻmdan oshmagan miqdorda;

sayohat xarajatlari faqatgina Platforma orqali amalga oshirilgan ichki sayohatlar uchun uning yakuni bilan mahalliy turistlarning bank kartalariga qaytariladi;

Platforma Davlat soliq qoʻmitasining maxsus mobil ilovasi (SoliqUz) bilan integratsiya qilingan holda, xarajatlar haqqoniyligi mobil ilova yordamida tekshirilib, xarid chekinging matritsali shtrix kodini (QR-kod) hamda mahalliy turistlarning doimiy yashash joylarini koʻrsatish orqali sayohatlar roʻyxatdan oʻtkaziladi. Turizm va madaniy meros vazirligiga 2022 yil 1 sentyabrga qadar Platformani ishlab chiqish va ishga tushirish;⁴

2022 yil 1 oktyabrga qadar joylashtirish vositalari, turoperator va turagentlar, gid (gid-tarjimon), yoʻriqchi-yoʻl boshlovchi va ekskursiya yetakchilari Platforma orqali oʻz xizmatlarini yoʻlga qoʻyishlari uchun barcha sharoitlarni yaratish;

turizm sohasi subʼektlari oʻrtasida Platforma imkoniyatlarini doimiy targʻib qilib borish;

Turizmning ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish funksiyasi turizm sohasida mahsulotlarni ishlab chiqarish, xizmatlar koʻrsatish va shu orqali YaIMni yaratishda ishtirok etish orqali namoyon boʻladi. Jahonda turizm tarmoqlarida 9,2 trillion dollar yalpi qoʻshilgan qiymat (YaQQ) yaratilgan boʻlib, YaIMning qariyb 10,5 %ini tashkil etadi (2020 yilda esa 4,7 trillion dollar qoʻshilgan qiymat yaratilgan va YaIMning 5,6 % ini tashkil etgan) . Hisob-kitoblarga koʻra, Oʻzbekistonda 2019 yilda toʻgʻridan-toʻgʻri turizmga 13,6 trillion soʻm miqdorida YaQQ yaratilgan boʻlib, uning YaIMdagi ulushi 2,6 % (2020 yilda esa ushbu koʻrsatkich 0,4 %)ni tashkil etdi⁵.

Mamlakatimizda turizm sohasidagi tadbirkorlar uchun keng qulayliklar yaratilgan boʻlib qaysi soha va yoʻnalishda boʻlmasin qator imtiyozlarga ega va unlardan erkin foydalangan holda faoliyat yuritib kelmoqda. Shunday imtiyozlardan biri, 2018-yil 7-fevralida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3514-sonli "Ichki turizmni jadal rivojlantirishni taʼminlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi qarori boʻlib unda quydagi imtiyozlar 2018-yil 10-fevraldan boshlab 2025-yil 1-yanvargacha qadar belgilab oʻtilgan:

-ish beruvchining turizm sohasida faoliyat koʻrsatish boʻyicha litsenziyaga ega boʻlgan subyektlardan xodimlar va ularning oila aʼzolari uchun respublika boʻylab turistik yoʻllanmalarni sotib olish xarajatlari xodimning daromadi sifatida

⁴ Oʻzbekiston Respublikasi Davlat soliq qoʻmitasining rasmiy <http://www.soliq.uz> saytidagi maʼlumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi

⁵ Raximov Z.O. Raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning yangi turlarining rivojlanishi./ SamiSida oʻtkazilgan «Turizmga innovatsion-investitsiya jarayonlarini rivojlantirish istiqbollari» mavzusida xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konfrensiyasi. (2020 yil, 3-iyun) – Samarqand: SamiSI, 2020.

ko'rib chiqilmaydi hamda yuridik shaxsdan olinadigan foyda solig'ini hisoblab chiqishda chegirib qolinishi;

-jismoniy shaxslarning soliqqa tortiladigan daromadlari O'zbekiston Respublikasi bo'ylab turistik yo'llanmalarni turizm sohasida faoliyat ko'rsatish bo'yicha litsenziyaga ega bo'lgan subyektlardan sotib olishga yo'naltirilgan xarajatlar summasiga kamaytiriladi. Bunda turistik yo'llanma (ayirboshlanadigan vaucher), avia va temir yo'l chiptalari, avtotransport tashkilotlarining hisob-fakturalari (chiptalari) va joylashtirish vositalari cheklari tasdiqlovchi hujjatlar hisoblanishi;

-turizm sohasida faoliyat ko'rsatadigan subyektlarning soliq solinadigan bazasi O'zbekiston turizm brendi va "Uzbekistan.travel" sayti reklamasi bo'lgan bosma mahsulotlarni (xaritalar, risolalar, bukletlar, flayerlar va boshqalar), suvenir va qadoqlash mahsulotlarini (sumkalar, paketlar, maktab daftarlari, yorliqlar, g'illoflar, kiyim-kechaklardagi va oshxona anjomlaridagi yozuvlar) tayyorlash va chop etishga yo'naltiriladigan xarajatlar summasiga kamaytirilishi keltirib o'tilgan.

Soliq ma'murchiligi jarayonlariga raqamli texnologiyalarni joriy etish katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, unga kamroq vaqt sarflash va ma'lum bir soliq to'lovchiga kerakli dolzarb ma'lumotlarni tezroq olish imkonini beradi.

Yuqorida izlanuvchilarning axborotlashtiri takliflari hozirda olib qaraladigan bo'lsa kerakli takliflar hisoblanadi. Takomillashgan hisob tizimi vaqtning tejalishi imkonini berishi va axborotlarning aniqligida ahamiyati yuqori.

Xulosa

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning ma'lum chegaralari ham mavjud bo'lib, ular davlatning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siridan kelib chiqadi. Iqtisodiyotga davlatning har qanday aralashuvi ma'lum xarajatlarni taqozo etadi. Ularga eng avvalo tartibga solishni tashkil etish va amalga oshirish bo'yicha xarajatlarni kiritish mumkin. Shuningdek, tartibga solishning u yoki bu shakli bozor muvozanati, ishlab chiqarish hajmi, resurslarning qayta taqsimlanishiga ko'rsatishi mumkin bo'lgan ta'sirni ham hisobga olish lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: "Adolat", 2020
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risidagi" 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni savaraliamalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi 2020 yil 6 oktyabrdagi PF-6079 sonli Farmoni

4. O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining "Soliq ma'muriyatchiligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 359-sonli qarori

5. O'zbekiston Respublikasining "Soliq va byudjet siyosatining 2018 yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-454-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr

6. O'zbekiston Respublikasining qonuni "Soliq ma'muriyatchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-455-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr

7. Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 19 iyundagi "Alohida soliq va bojxona imtiyozlarini bekor qilish to'g'risida"gi PF6011-son

8. Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 iyuldagi "Raqobat muhitini yanada rivojlantirish va iqtisodiyotdagi davlat ishtirokini qisqartirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6019-son

9. Qaror (2021) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 22 sentyabrdagi "Soliq to'lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va qo'shilgan qiymat solig'ining o'rnini qoplash tartibini soddalashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi 595-son.

10. Brandt I.G. (2009) Pilgrimage, Religious Tourism from the Point of View of the Tourism Industry. Orthodox Pilgrimage: Traditions and the Present. The collection of materials of the Second all-Church conference, November 28–29, 2005. Moscow, Pp. 37–41

11. Collins-Kreiner, N. (2010), "Researching pilgrimage: continuity and transformations", *Annals of Tourism Research*, Vol. 37 No. 2, pp. 440-456.

12. Cohen, E. (1998), "Tourism and religion: a comparative perspective", *Pacific Tourism Review*, Vol. 2, pp. 1-10.

13. Cohen, E. (1992), "Pilgrimage and tourism: convergence and divergence", in Morinis, A. (Ed.), *Sacred Journeys: The Anthropology of Pilgrimage*, Greenwood Press, New York, NY, pp. 47-61

14. Raximov Z.O. Raqamli iqtisodiyotda raqamlashayotgan turizmning yangi turlarining rivojlanishi./ SamISIda o'tkazilgan «Turizmda innovatsion-investitsiya jarayonlarini rivojlantirish istiqbollari» mavzusida xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiyasi. (2020 yil, 3-iyun) – Samarqand: SamISI, 2020.

15. M. Amonboyev A.N. Samadov SH.S. Sayfutdinov F.N. Xalimova "TURIZM MARKETINGI" Darslik.-T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi" 2021 y – 290 b.

16. Рамадонова М.М., Макаренко М.А. Государственное регулирование туристической деятельности //Альманах научных работ молодых ученых университета ИТМО. – 2016. – С. 211-213.

17. Рыночные механизмы управления санаторно-курортной сферой / Л.В. Криворучко, В.И. Криворучко. – М: Финансы и статистика, 2003. – 176 с.

18. Сурков С.Г. Международный туризм в России: проблемы развития и управления / С.Г. Сурков, В.И. Криворучко. – М.: Советский спорт, 2009. – 214 с.

19. Tuxliev I.S., Hayitboev R., Safarov B.Sh., Tursunova G.R. Turizm asoslari. Darslik. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: «Fan va texnologiya», 2014. 151-b.

20. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti

21. <http://www.imv.uz> – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti

22. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti

23. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti